

Skubała-Tokarska, Zofia / Drewnowski, Jerzy

Posiedzenia Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/3, 659-662

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

POSIEDZENIA KOMITETU HISTORII NAUKI I TECHNIKI PAN

I

Dnia 10 listopada 1966 r. odbyło się pierwsze w nowej kadencji plenarne posiedzenie Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, poświęcone przede wszystkim omówieniu opracowywanej przez Zakład Historii Nauki i Techniki *Historii nauki polskiej w zarysie*¹. Ogólną koncepcję tej pierwszej, pionierskiej pracy, przedstawiającej w syntetycznym przekroju całość historii polskiej nauki na tle nauki światowej, przedstawił prof. B. Suchodolski. Przedmiotem *Zarysu* są dzieje myśli badawczej we wszystkich dziedzinach wiedzy w ciągu dziesięciu wieków istnienia państwa polskiego, a także historia organizacji życia naukowego w Polsce oraz działalność uczonych polskich za granicą.

Pod dyskusję poddano treść dwóch rozdziałów tomu 1 *Zarysu*, omawiających historię nauki polskiej w okresie odrodzenia (w opracowaniu prof. P. Rybickiego) oraz w okresie oświecenia (pióra prof. K. Opałka), przy czym podjęto próbę rozwiązania wątpliwości, jakie nasunęły się przy lekturze tych rozdziałów. Chodziło przede wszystkim o zagadnienia: w jakich proporcjach i w jakiej strukturze winien być przedstawiony problem: nauka polska a nauka europejska; czy *Zarys* ma być historią problemów naukowych czy dziełem informującym o badaniach i dziełach; w jakim zakresie powinny być uwzględnione warunki rozwoju kultury umysłowej i organizacji życia naukowego; sprawa periodyzacji; charakter dzieła. Udział w dyskusji wzięli: profesorowie A. Teske, E. Lipiński, E. Olszewski, K. Górski, B. Olszewicz, M. Serejski, A. Żabko-Potopowicz, M. Poczobutt-Odlanicki, S. Okęcki, P. Rybicki, K. Opałek oraz doc. P. Czartoryski.

W stosunku do pierwszego zagadnienia zajęto zgodne stanowisko, że nie można we właściwy sposób pokazać rozwoju nauki polskiej bez porównania z kulturą i nauką europejską. Tło porównawcze przy przedstawieniu ogólnych rysów prądów naukowych w określonych okresach historycznych oraz przy omawianiu dzieł w poszczególnych dyscyplinach naukowych jest konieczne dla prawidłowego zrozumienia procesów rozwojowych polskiej myśli naukowej.

Większość osób zabierających głos w dyskusji uznała, że *Zarys* powinien być przede wszystkim historią problemów naukowych. Punkt ciężkości w opracowanym tomie 1 spoczywa natomiast raczej na koncepcji informacyjnej i konieczne jest przeprowadzenie zmian na korzyść ujęcia problemowego.

Uznano także za konieczne omówienie w każdym rozdziale warunków społecznych, w których kultura umysłowa się rozwijała, oraz bardziej szczegółowe przedstawienie historii instytucji związanych z nauką, a więc szkół wyższych, towarzystw naukowych, ośrodków intelektualnych, bibliotek, popularyzacji nauki. Opracowane rozdziały tomu 1 *Zarysu* mają w części charakter studium monograficznego, rozprawy polemicznej, niekiedy zaś styl podręcznika. W dyskusji nad formą i charakterem *Zarysu* przeważała opinia, że musi on być podręcznikiem. Zrezygnować więc należy z przypisów, odsyłając czytelnika po informacje szczegółowe do adnotowanego indeksu bio-bibliograficznego uczonych polskich i instytucji naukowych oraz notek bibliograficznych podanych w specjalnym tomie. Doc. L. Hajdukiewicz przedstawił ogólne zasady opracowania takiego aparatu kome-

¹ Por. m.in. informację o tym wydawnictwie w nrze 3—4/1960 „Kwartalnika”, s. 530.

tującego, który w stosunku do tekstu głównego odgrywa rolę pomocniczą, ale rozszerza zakres informacji podanej przez autora, nie odbiegając przy tym w realiach od tekstu głównego.

Sprawa periodyzacji nie znalazła w dyskusji jasnego ustalenia. Cezurą czasową są w historii ogólnej wydarzenia polityczne, ale w historii nauki nie można przyjmować tych samych kryteriów: np. przyjęcie rozbiorów Polski (daty na pewno ważnej dla historii politycznej i społecznej naszego kraju) jako daty zamknięcia pewnych idei naukowych jest niesłuszne, ponieważ efekty prądów umysłowych polskiego oświecenia sięgają lat dwudziestych XIX w. Trzeba więc przyjąć takie zasady periodyzacji, aby nie zagubiła się linia rozwojowa nauki.

Wysunięto w dyskusji postulat, aby w przedstawieniu historii poszczególnych dyscyplin przyjęto jednolity schemat, mimo że wobec różnego stopnia rozwoju tych dyscyplin nie będzie on w pełni utrzymany.

W drugiej części posiedzenia prof. J. Bukowski poinformował członków Komitetu o działalności Prezydium w 1966 r., bardziej szczegółowo omawiając rozwój prac kopernikańskich², związanych z obchodami pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Po dyskusji nad tym zagadnieniem postanowiono powołać przy Komitecie Komisję Kopernikańską pod przewodnictwem prof. P. Rybickiego. Komisja ta w składzie: prof. M. Biskup, doc. P. Czartoryski (sekretarz Komisji), doc. J. Dobrzycki, prof. K. Górski, prof. J. Hurwic, prof. S. Piotrowski, prof. M. Plezia, prof. E. Rybka, prof. A. Teske i prof. J. Zathej, powołana została do opiniowania całości badań kopernikańskich w Polsce.

Zofia Skubała-Tokarska

II

Dnia 17 kwietnia 1967 r. odbyło się w Warszawie w Pałacu Staszica pod przewodnictwem prof. J. Bukowskiego zebranie plenarne Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN. Głównym punktem porządku dziennego była dyskusja nad *Prognozą rozwoju historii nauki i historii techniki w Polsce do 1985 r.*, przygotowaną przez powołaną w tym celu komisję pod przewodnictwem prof. E. Olszewskiego³. W dyskusji wysunęły się na czoło zagadnienia kierunków rozwoju historii nauki i historii techniki oraz zagadnienia związane ze stworzeniem dla rozwoju tych dyscyplin odpowiednich warunków poprzez usprawnienie kształcenia młodej kadry specjalistów i odpowiednią organizację placówek badawczych.

Mocno podkreślono potrzebę rozszerzenia badań nad nauką i techniką w świecie, co oczywiście nie może prowadzić do zaniedbania badań nad nauką i techniką ojczystą (prof. B. Suchodolski). Za pilne zadanie w tej dziedzinie uznano przygotowanie powszechnej historii techniki (prof. W. Jewswiecki). Równie silnie postulowano przejście do szerszego stosowania ujęć problemowych, które w porównaniu z ujęciami faktograficznymi są jeszcze zbyt rzadkie (prof. Olszewski, prof. Suchodolski). Wśród zagadnień dotyczących historii ogólnych problemów naukowych wymieniono, jako przykłady godne opracowania: zagadnienie integracji nauk, historię semiotyki (prof. Suchodolski), historię bodźców i hamulców rozwoju w różnych dziedzinach nauki i techniki, dzieje powstawania odkryć oraz prawidłowości eksplozji badań naukowych (prof. A. Tuszko). Zwrócono przy tym uwagę,

² Prace te zostały omówione w nrze 2/1967 „Kwartalnika”, s. 495.

³ Przy tym opracowaniu wykorzystane zostały koncepcje zawarte w artykule prof. E. Olszewskiego *Perspektywy rozwoju historii nauki i historii techniki w Polsce*, opublikowanym w nrze 2/1967 „Kwartalnika”. Opracowanie zawierało również ocenę obecnego stanu historii nauki i techniki w Polsce, ocena ta została opublikowana w następnym numerze „Kwartalnika”.

że stawianie tego rodzaju zagadnień wymaga zacieśnienia związków historii nauki i techniki z historią kultury (doc. Z. Kowalewski) i historią filozofii, zwłaszcza zaś historią filozofii nauki (prof. Suchodolski). Podkreślono również znaczenie dla badań tego typu twórczej współpracy między historykami nauki i naukowcami (prof. Bukowski, prof. I. Malecki). Potrzebę ujęć problemowych uznano za niewątpliwą, lecz wyrażono zastrzeżenie, że nie oznacza ona rezygnacji z badań nad dorobkiem poszczególnych uczonych. Przykładowo zwrócono tutaj uwagę na społeczno-wychowawczą rolę ukazywania sylwetek uczonych jako wzorców osobowych dla młodego pokolenia (prof. Bukowski).

Do pilnych potrzeb zaliczono również rozwój badań nad metodologią historii nauki (prof. B. Olszewicz, doc. Kowalewski), opracowanie dziejów historii nauki w Polsce (prof. Jewsiewicki, prof. Olszewski) oraz podjęcie badań nad związkami między upowszechnianiem nauki a upowszechnianiem jej historii (prof. Suchodolski).

Dyskutowano również nad tym, czy należy kłaść nacisk na rozwój badań nad historią poszczególnych dyscyplin, czy raczej na rozwój historii nauki i historii techniki rozumianymi bardziej ogólnie, uznając za konieczne rozwijanie obu kierunków badań (prof. Olszewicz, prof. Olszewski).

Wśród zagadnień dotyczących warunków rozwoju historii nauki i historii techniki na pierwszy plan wysunął się problem kształcenia młodej kadry. Za jedną z ważnych dróg prowadzących do jego rozwiązania uznano wprowadzenie zmian w nauczaniu historii w szkołach średnich. Zmiany te polegałyby nad odretoryzowaniu tego przedmiotu, przedstawieniu go młodzieży w sposób bardziej atrakcyjny, przy jednoczesnym wprowadzeniu do programów elementów historii nauki (prof. I. Zarębski); zmiany takie nie byłyby jednak łatwe wobec braku specjalistów (doc. Z. Opiał). Za najważniejsze uznano jednak przygotowywanie młodej kadry historyków nauki i historyków techniki przez szkoły wyższe. Ponieważ wykłady z historii nauki prowadzi się obecnie tylko na nielicznych specjalnościach, a historii techniki nie wyklada się wcale (prof. J. Pazdur), uznano zgodnie za sprawę pilną wprowadzenie nauczania historii poszczególnych dyscyplin (prof. M. Poczobutt-Odlanicki). Jako przykład takich wykładów podano prowadzony na studiach matematycznych wykład rozwoju pojęć matematycznych (doc. Opiał).

Za zadanie realne uznano tworzenie na wyższych uczelniach katedr historii nauki i techniki (prof. Malecki). Zwrócono przy tym uwagę, że szczególnie duże możliwości w tej dziedzinie zarysowują się na Uniwersytecie Wrocławskim (doc. S. Szpilczyński). Dla opracowania sposobów realizacji tego zadania zaproponowano powołanie specjalnej komisji (prof. Olszewicz).

Dyskutowano również sprawę przekształcenia Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN na instytut, który przy utrzymaniu obecnego związku organizacyjnego między odpowiednimi placówkami naukowymi stałby się ośrodkiem zróżnicowanych, lecz jednocześnie skoordynowanych badań nad historią nauki, historią techniki i naukowstwem. Koncepcję taką oceniono zgodnie jako słuszną, lecz wysunięto zastrzeżenia co do szczegółów realizacji. Wyrażono przede wszystkim wątpliwości co do potrzeby włączania w ramy takiego instytutu Archiwum PAN i Biblioteki PAN, głównie ze względu na specyficzny tok prac tych placówek, wynikający z ich funkcji usługowych (doc. Z. Kolankowski, prof. Malecki).

W dyskusji wysunięto propozycje wprowadzenia pewnych uzupełnień do tekstu *Prognozy*. Dotyczyły one przewidywań w zakresie rozwoju niektórych dyscyplin stykowych (doc. Kowalewski) oraz uwypuklenia potrzeb materialnych placówek prowadzących badania nad historią nauki i historią techniki (prof. Poczobutt-Odlanicki, doc. Kolankowski). Zaproponowano także przygotowanie skróconej wersji dokumentu, która by w sposób zwięzły przedstawiała i wyraźnie uzasadniała wnio-

ski co do kierunków i perspektyw rozwoju oraz aktualnych potrzeb historii nauki i techniki w Polsce (prof. Bukowski, prof. Malecki).

Komitet przyjął w zasadzie opracowaną *Prognozę*, zobowiązując jednak komisję, która go opracowała, do sporządzenia nowej wersji, uwzględniającej wysunięte propozycje.

Następnym punktem porządku dziennego była informacja doc. J. Dobrzyckiego o stanie badań kopernikańskich. Zebrani zapoznali się m.in. z planem wydawnictw kopernikańskich, który przygotowała Pracownia Badań Kopernikańskich Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN. Po dyskusji dwie serie wydawnicze, wchodzące w skład planu — *Opera omnia* Mikołaja Kopernika i *Studia kopernikańskie* — zostały zatwierdzone przez Komitet.

Z kolei dr Z. Skubała-Tokarska zapoznała zebranych z programem obchodów setnej rocznicy urodzin Marii Skłodowskiej-Curie. W programie tym przewiduje się m.in. centralną sesję naukową z udziałem wielu uczonych zagranicznych, poświęconą współczesnym badaniom nad promieniotwórczością. Marii Skłodowskiej-Curie oraz 50-leciu śmierci Mariana Smoluchowskiego poświęcona będzie również część naukowa jesiennego posiedzenia Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN.

W związku z tą informacją przypomniano o przygotowaniach Polskiego Towarzystwa Chemicznego, Polskiego Towarzystwa Fizycznego i Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika do obchodów urodzin Marii Skłodowskiej-Curie (prof. E. Rybka).

W sprawach bieżących prof. Bukowski poinformował, że już 38 naszych naukowców, w tym zarówno członkowie Komitetu, jak i osoby spoza niego, zgłosiło komunikaty na XII Międzynarodowy Kongres Historii Nauki w Paryżu w 1968 r. i że należy się spodziewać dalszych zgłoszeń. Komunikaty te mają być opublikowane przez Zakład Historii Nauki i Techniki PAN w specjalnym wydawnictwie. Prof. Olszewski przypomniał, że w planach prac Komitetu przewidziana jest dyskusja nad „Kwartalnikiem Historii Nauki i Techniki”, którą przyrzekł zagaić prof. K. Opalek. Ustalono, że dyskusja ta odbędzie się pod koniec 1967 r.

Jerzy Drewnowski

Z DZIAŁALNOŚCI ZAKŁADU HISTORII NAUKI I TECHNIKI PAN

POSIEDZENIE NAUKOWE ZESPOŁU ODRODZENIA

Na zebraniu Zespołu Odrodzenia, które odbyło się w Krakowie 21 lutego 1967 r. pod przewodnictwem prof. Henryka Barycza, dr Wacława Szelińska wygłosiła referat *Pierwsze kontakty środowiska krakowskiego z książką reformacyjną*.

Autorka przedstawiła wyniki badań nad zachowanymi w krakowskich bibliotekach pierwszymi drukami dzieł Marcina Lutra i innych przedstawicieli wczesnej reformacji: Andrzeja Bodensteina z Karlstadu, Ottona Brunefelsiusa, Jana Oecolampada, Filipa Melanchtona, Erazma z Rotterdamu i in. Na podstawie analizy znaków własnościowych, glos rękopiśmiennych i opraw dr Szelińska stwierdziła, że książki te były znane w środowisku krakowskim — uniwersyteckim, miejskim i dworskim — już w pierwszych dziesięcioleciach XVI w. Wnioski z poszukiwań bibliotecznych podbudowała autorka uwagami zaczerpniętymi z przeka-